

KŐRÖSI GÁBOR

Vállalati munkahelyteremtés és -rombolás

A foglalkoztatás szintje 2002-ben lényegében ugyanakkora volt Magyarországon, mint 1993-ban, és az 1997. évi mélyponthoz képest kevesebb mint 150 ezer fővel nőtt a foglalkoztatás. Ez a makrogazdasági stabilitás azonban elfedi a vállalati szféra foglalkoztatási szerkezetének kiemelkedően gyors változását. A cikk a vállalati munkahelyek rombolásának és teremtésének schumpeteri folyamatát mutatja be az 1993–2002 közötti évtizedre.*

Journal of Economic Literature (JEL) kód: J6, D21, P2.

A foglalkoztatottság lassú csökkenése már a nyolcvanas évek elején megindult, ámbar mértéke akkor még elhanyagolható volt. Ez a visszaesés azonban az 1980-as évek végétől folyamatosan gyorsult, ahogy a szocialista nagyipar és a nagyüzemi mezőgazdaság jelentős része válságba került. A mélyponton, 1992-ben, több mint félmillió fővel csökkent a foglalkoztatás, és – ugyan fokozatosan lassuló ütemben – egészen 1996-ig folyamatosan több munkahely szűnt meg, mint amennyi keletkezett. 1996-ban másfél millióval, vagyis közel 30 százalékkal kevesebben voltak állásban, mint 1989-ben.

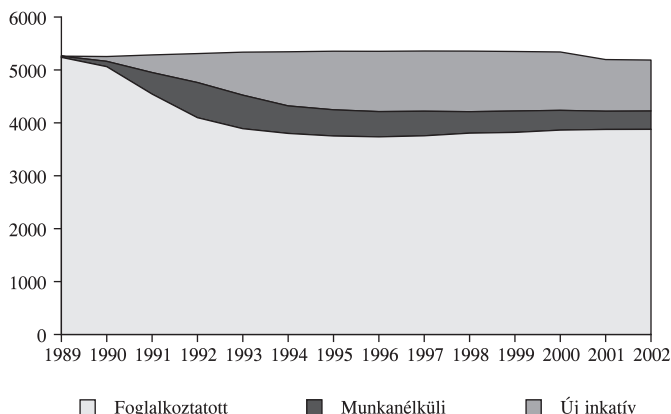
A munkaerő-piaci helyzet magyarországi alakulása azonban egyáltalán nem tekinthető kivételesnek: a kilencvenes években az európai átalakuló országok mindegyikében lényegesen csökkent a foglalkoztatás, bár jelentősek az országok közötti különbségek; Bulgáriában és a balti országokban a visszaesés még a magyarnál is nagyobb volt. Magyarország azonban lényegesen különbözik a közép- (és részben kelet-) európai országok többségétől abban a tekintetben, hogy itt az alacsony foglalkoztatási arány viszonylag alacsony munkanélküliséggel párosul. Az 1990-es évek közepétől Magyarországon lényegesen alacsonyabb volt a munkanélküliségi ráta, mint bárhol máshol Kelet-Közép-Európában. A magyar foglalkoztatási ráta azonban jól illeszkedik a régió többi országában megfigyelhető helyzethez: szinte mindegyik országban az aktív korú népesség kicsit több mint felének van állása. Egyedül Csehországban éri el a foglalkoztatási ráta a nyugat-európai országok átlagát (66 százalék).

Az 1. ábra a gazdasági aktivitás alakulását mutatja be 1989–2002 között.¹ Az ábrán megjelöltem azt is, hogy mekkora lenne a gazdasági aktivitás (vagyis a foglalkoztatottak

* Köszönettel tartozom a Nemzeti Kutatás-fejlesztési Programnak, hogy A tudás alapú társadalom és munkaerőpiac Magyarországon a XXI. században című téma keretében finanszírozta a kutatásom. Hálás vagyok Becsei Józsefnek és Marocseké Nagy Valériának az adatbázis összeállításához és folyamatos karbantartásához nyújtott segítségükért. Cseres-Gergely Zsombor, Fazekas Károly, Halpern László, Kertesi Gábor, Köllő János és Surányi Éva kérdései és megjegyzései érdemben segítettek a kutatásban, amiért ezúton is köszönetet mondok.

¹ Az adatok a KSH különböző évkönyveiből származnak, illetve a szerző ezekből számította.

1. ábra
Gazdasági aktivitás Magyarországon (ezer fő)

és a munkanélküliek együttes száma), ha az aktivitási ráta az 1989-es szinten maradt volna. Az „új inaktívok” közé azokat soroljuk, akik a szocialista gazdaság normális foglalkoztatottsági viszonyai mellett túlnyomó többségükben dolgoznának, ma viszont még munkanélküliként sem jelennek meg a munkaerőpiacon. Az új inaktívok között bizonyára vannak olyanok, akik nem is akartak dolgozni. Az inaktivitás a felsőoktatás expanziója miatt is nőtt. Nem tudjuk, hányan dolgoznak akár még teljes munkaidőben is a feketegazdaságban. Azonban még 2002-ben is közel egymillió fő tartozott az új inaktívok kategóriájába. Egy jelentős részük minden bizonnyal olyan hosszú távú strukturális munkanélküli, aki tudta, esélye sincs arra, hogy állást találjon, és ezért nem is keresett.

A munkahely-vesztési esélyek természetesen távolról sem alakultak véletlenszerűen: 1989-ben a vállalatoknál foglalkoztatottak 42,5 százaléka legfeljebb nyolc általánost végzett. 1992-re ez az arány 32,5 százalékra, míg 1995-re 24 százalékra csökkent (*Halpern-Kőrösi [1998]*). A szocialista nagyüzemek sokszor fölös számban alkalmaztak segédmunkásokat, részben a munkaerőhiánytól való félelmükben, de gyakran a bérszabályozás is az alacsony bérűek túlfoglalkoztatására ösztönözte őket. A rendszerváltással ez az ösztönzés megszűnt, viszont hamar bevezették a modern gazdaságban természetes munkaszervezési módszereket, és a termelékenyebb technológiát, ami lényegesen csökkentette a segédmunka iránti igényt. Néhány év alatt lezajlott a képzetlen segédmunkának az a tömeges kiszorulása a gyáriparból, ami Nyugat-Európában jó két évtized alatt ment végbe.

1993-ra lefékeződött a foglalkoztatás csökkenése, ámbár egészen 1997-ig kellett várni arra, hogy megforduljon a tendencia. 2002 végére majd 150 ezerrel nőtt ugyan a foglalkoztatás, de ez a korábbi munkahely-megszűnési hullámhoz képest csak mérsékelt változás: a hat év során ez összességében csak mintegy 3,5 százalékos növekedést jelentett.² 2002-ben lényegében ugyanannyian voltak állásban, mint 1993-ban.

Ez a foglalkoztatási helyzetkép arra utal, hogy az 1993–2002-es évtizedben a magyar munkapiac – épphogy mérhető változások mellett – lényegében stagnált. Érdeemes azonban felidézni az ország demográfiai helyzetét: az 1974–1978-as időszakban született az utóbbi öt évtized legnépesebb generációja; közel 150 ezerrel többen, mint az előző öt éves időszakban, és többségük az általunk vizsgált évtizedben állt munkába. Ez a 860

² Ugyanebben az időszakban az Európai Unióban a magyarországinál lényegesen lassabb gazdasági növekedés mellett is több mint 4 százalékkal nőtt a foglalkoztatottak száma.

ezer fős generáció önmagában nagyobb, mint az 1993-ban dolgozó 50 év felettek létszáma, és őket egy – ugyan lényegesen kisebb, de – még mindig népes generáció követte, az 1979–1983 között születettek (720 ezer fő), akiknek jelentős része szintén ebben az évtizedben kezdett el munkát keresni. Ennek ellenére a vizsgált évtizedben a pályakezdők körében folyamatosan csökkent a munkanélküliségi ráta, és 2002-re 12 százalék alá csökkent, ami nemzetközi összehasonlításban is rendkívül alacsony. Talán mégsem volt olyan statikus a munkapiac, mint amennyire azt az aggregált foglalkoztatási számok sugallják?

Jelen cikk a vállalatok foglalkoztatási viszonyainak alakulását mutatja be. Nem foglalkoztam a közsféra munkapiacának működésével. A közsférában foglalkoztatottak száma a vizsgált évtizedben, sőt, 1990 óta lényegében változatlan maradt; voltak ugyan kisebb-nagyobb ingadozások, de összességében az 1993–2002 közötti időszak átlagosan 3,8 millió foglalkoztatottjából nagyjából 800 ezer dolgozott tágan definiált közalkalmazottként.³ A gazdasági válság természetesen a munkaerőpiacnak ezt a szegmensét sem hagyta érintetlenül, de míg a versenyszféra munkapiaca jelentős foglalkoztatáscsökkenéssel is reagált a válságra, itt szinte kizárólag (reál)bérekalkalmazkodást találunk. Mind a közsféra foglalkoztatási, mind a béröntéseinek folyamata és logikája alapvetően eltért a versenyszféra munkapiacának működésétől.

Az elemzéshez csak a kettős könyvvitelre kötelezett, legalább öt főt foglalkoztató vállalatokról, illetve azoknak is csak egy részéről rendelkezünk érdemi, részletes adattal. Nincs információnk az egyéni vállalkozók, családi gazdaságok, betéti társaságok és ön-foglalkoztatók munkapiacáról vagy az érintett vállalkozások gazdálkodásáról. Ez azért rendkívül sajnálatos, mert a munkapiac leggyorsabban változó szegmense éppen ezekből a mikrovállalkozásokból áll. Sajnos, az ilyen, néhány embert foglalkoztató vállalkozások munkaerő-piaci viselkedéséről az érdemi elemzéshez szükséges alapadatok híján nagyon keveset tudunk, így ezek elemzésétől el is kell tekintenem. Ez azt jelenti, hogy a versenyszférában 2002-ben foglalkoztatott durván hárommillió ember alig több mint kétharmadának foglalkoztatását meghatározó folyamatokról lehet némi információnk. A munkapiac e szegmensének – amely a foglalkoztatottak kicsit több, mint felének ad munkát – a működését vizsgálom.

A foglalkoztatottak e csoportjára, ami a nemzetgazdasági foglalkoztatás nagyobbik felét jelenti, részletesen elemzem a vállalati szintű foglalkoztatás alakulásának dinamikáját. A fontos vállalatcsoportokra aggregált szinten vizsgálom a munkapiaci reallokáció – a munkahelyteremtés és -rombolás – folyamatát. Bemutatom, hogy Magyarországon, sok más átalakuló gazdaságtól eltérően – meghatározó részben a privatizáción keresztül – korán beindult az erőforrások intenzív átcsoportosítása, és ez az ezredfordulóig töretlen lendülettel folyt a munkapiacon. 2000-től fokozatosan, de számottevően lelassult a foglalkoztatási szerkezet átalakulása.

Munkahelyteremtés és -rombolás

A foglalkoztatási helyzetet hagyományosan a makrogazdasági foglalkoztatási, munkanélküliségi és aktivitási rátákkal, a tartós munkanélküliek arányával és hasonló aggregált mutatókkal jellemzik. Ezek a mutatók azonban nem tájékoztatnak a munkaerőpiac mikroszerkezetéről – arról, hogy egy átlagos ember számára mekkora nehézséget okoz

³ Az állami vagy önkormányzati tulajdonú gazdálkodó szervezetek (például posta, MÁV) foglalkoztatottjai nélkül, de az alapítványi iskolákat és kórházakat az egyszerűség kedvéért beleszámolva.

az álláskeresés. Ugyanazok a makromutatók egyaránt leírhatnak rugalmas és rugalmatlan piacot.

Minden gazdaságban, sőt, szinte minden ágazatban vannak olyan vállalatok, amelyekben munkahelyek szűnnek meg, és olyan dinamikus cégek, amelyek munkahelyeket teremtenek. Az aggregált foglalkoztatás e folyamatok eredőjeként alakul ki. Könnyen elképzelhető, hogy két olyan gazdaság esetén, ahol a foglalkoztatás nemzetgazdasági szinten hasonló mértékben változik, az aggregált számok mögé pillantva lényeges eltéréseket találhatunk. Például azt, hogy míg az egyikben a vállalatokkal alig történik valami, így a foglalkoztatott létszámot sem változtatják érdemben, addig a másikban dinamikusan átalakul a vállalati szféra: új vállalatok születnek, régiók eltűnnek, egyes vállalatok dinamikusan fejlődnek, mások drasztikus leépítéssel alkalmazkodnak a változó piaci helyzethez. A gazdaságpolitikai feladatok és lehetőségek annak ellenére nagyon különbözők lesznek a két gazdaságban, hogy a foglalkoztatottság makrogazdasági alakulása mindkétben azonos.

A foglalkoztatási helyzet általános leírását lebontjuk a vállalatok különböző csoportjainak szintjére. Ehhez felhasználjuk a munkapiaci folyamatok elemzésének azt az eszköztárát, amit először a *Davis-Haltiwanger* [1992] cikk, majd a jóval alaposabb és részletesebb *Davis és szerzőtársai* [1996] könyv tett közismertté. Őket követve mára sokan vállalati adatokból számított munkahely-teremtési, -rombolási és -áramlási (reallokációs) mutatókkal jellemzik a munkaerőpiac állapotát és rugalmasságát. Ezek a mutatók figyelembe veszik a vállalatok életciklusának fázisait és annak foglalkoztatási következményeit: a vállalatalapítás, majd a dinamikus felfutás munkahelyek teremtésével jár, míg a vállalat átszervezése, karcsúsítása vagy éppen felszámolása munkahelyeket szüntet meg. A megszűnő munkahelyekből átmehetnek a dolgozók a „szomszéd” vállalathoz (ugyanabban a szektorban és/vagy régióban), amikor csak a vállalatvezetők tehetségén múlik a vállalat sorsa, de a gazdaság strukturális átalakulása ágazatok közti átcsoportosítással is járhat.⁴

E folyamatok méréséhez először is szükségünk van a vállalatok alkalmazotti létszámára (legalább) két egymást követő évben. Az átlagos foglalkoztatás e kettő átlaga.⁵ Ezután szétválogatjuk azokat a vállalatokat, ahol nőtt, illetve csökkent a létszám. A bruttó munkahely-teremtési ráta az ágazathoz tartozó összes bővülő vállalat létszámnövekménye osztva az ágazat teljes átlagos létszámával.⁶ Hasonló módon, a bruttó munkahely-rombolás a vállalatok létszámcsökkenése osztva a teljes ágazati átlagos létszámmal. A kettő különbsége a nettó munkahelyteremtés vagy -rombolás, amit az egyszerűség kedvéért gyakran egyenlegként jelölünk. Fontos mutató azonban a kettő összege is: ez mutatja meg, hogy összesen milyen arányban változott a foglalkoztatás vállalati szerkezete; ezt bruttó reallokációnak hívjuk. A munkaerő-kereslet folyamatok átrendeződése a gazdasági növekedés szükséges velejárója, hiszen ez a szerkezeti változás az alapja a munkaerő-kereslet és -kínálat egymáshoz alkalmazkodásának.

A fenti fogalmak formális definíciója a következő: H^+ jelöli az újonnan alakult, vagy a $(t - 1)$ -edik és a t -edik időpontok között foglalkoztatást növelő vállalatok halmazát, míg H^- az ugyanazon időszakban felszámoltakét vagy a létszámot leépítőket, valamint L_{vsr} a v -

⁴ A cikk a *Kőrösi és szerzőtársai* [2002]-ben és a *Kőrösi* [2003]-ben ismertett elemzések kiterjesztése; írásakor felhasználtam az ott szereplő eredményeket. A részletes statisztikai táblákat a *Kőrösi* [2005] tartalmazza.

⁵ Új vállalatok esetén az előző évi foglalkoztatás értelemszerűen 0, ahogy az időközben felszámolt vállalat jelenlegi létszáma is 0.

⁶ Természetesen a létszámot csökkentő cégek létszámnövekménye 0. A mutató hasonló módon számítható egy régióra vagy a gazdaság egészére is.

edik (s -edik szektorbeli) vállalat foglalkoztatását a t -edik időpontban. Ha a t -edik időpontban nem létezett a vállalat, akkor $L_{vst} = 0$. Ezeket felhasználva:

1. Bruttó munkahelyteremtés az s -edik szektorban t -edik időpontban: $C_{st} = \sum_{v \in H^+} \Delta L_{vst}$.

2. Bruttó munkahelyrombolás az s -edik szektorban t -edik időpontban:

$$D_{st} = \sum_{v \in H^-} |\Delta L_{vst}|.$$

3. Bruttó munkahely-reallokáció az s -edik szektorban t -edik időpontban:

$$R_{st} = \sum |\Delta L_{vst}| = C_{st} + D_{st}.$$

4. Nettó munkahelyteremtés vagy -rombolás (egyenleg) az s -edik szektorban t -edik időpontban: $N_{st} = \sum \Delta L_{vst} = C_{st} - D_{st}$.

5. A munkahely-reallokáció többlete az s -edik szektorban t -edik időpontban:

$$E_{st} = \sum |\Delta L_{vst}| - \left| \sum \Delta L_{vst} \right| = R_{st} - |N_{st}|.$$

6. A foglalkoztatás (átlagos) nagysága az s -edik szektorban t -edik időpontban: $Z_{vst} = (L_{vst} + L_{vs,t-1})/2$. Az 1–5. pontokban definiált mutatókat a foglalkoztatás nagyságával osztva kapjuk meg a munkapiaci folyamatok intenzitását jelző rátákat.

Az így definiált mutatók jelentősége, hogy segítségükkel aggregált szinten is bemutatjuk a foglalkoztatás mikroszerkezetének dinamikus változását, bepillantunk az aggregált foglalkoztatás mögött meghúzódó folyamatokba. Ez egyben a különböző ágazatok, régiók vagy egyéb vállalatcsoportok, de akár országok foglalkoztatási helyzetének dinamikáját is összehasonlíthatóvá teszi.

Nemzetközi tapasztalatok

Davis és szerzőtársai [1996] 18 ország adatait megvizsgálva foglalta össze a munkaerő-áramlás fő jellegzetességeit a fejlett piacgazdaságokban. Azt találták, hogy a munkahelyteremtés és -rombolás meglepően gyors. Éves adatokat tekintve, minden tíz munkahelyből átlagosan egy megszűnik, és minden tíz után átlagosan egy új munkahely születik. Bár az átrendeződés üteme a feldolgozóiparban valamivel alacsonyabb, mint a versenyszféra többi ágában, a mindenhol megfigyelhető nagyfokú munkahelyáramlás azt sugallja, hogy a bruttó munkahelyáramlás magas értékei inkább ágazaton belüli változásokat tükröznek, mint iparágak közötti átrendeződéseket. *Nocke* [1994] franciaországi kutatása azt mutatta, hogy a munkahely-reallokációnak csupán 17 százaléka magyarázható szektorok közötti munkaerő-áramlással. *Davis–Haltiwanger* [2001] szintén azt találták, hogy a munkaerő-átrendeződés aggregált mértéke csak kis részben tulajdonítható a szektorok közti mozgásnak, sokkal inkább a vállalati szintű heterogén munkaerő-kereslet következménye.⁷ Néhány empirikus kutatás a foglalkoztatottságban történő változások perzisztenciáját is megvizsgálta, vagyis hogy tartósnak tekinthető-e a munkahelyteremtés vagy -rombolás. Általános következtetésük az, hogy a munkahelyteremtés és -megszüntetés tartós vállalati szintű foglalkoztatottsági változásokat tükröz. *Davis és szerzőtársai* [1996] szerint minden tíz újonnan létrehozott munkahelyből átlagosan hét marad meg egy éven túl is, és minden tíz megszüntetett munkahelyből átlagosan nyolc nem töltődik fel egy éven belül sem. Vagyis az esetek többségében nem fluktuációról van szó, hanem tényleges erőforrás-reallokációról, még ha ennek egy része ciklikus is.

⁷ *Davis–Haltiwanger* [2001]-ben a szerzők a szektorokat iparágak, régiók, méret, tulajdonjogtípus és vállalati életkor szerint definiálják.

Bár a munkahelyek átrendeződése minden szektorban egyaránt megfigyelhető, az egyes vállalatok reallokációs képessége mégis nagy eltéréseket mutat. Több tanulmány is felhívta a figyelmet arra, hogy a munkahelyteremtés és -megszűnés jelentős része néhány vállalatra koncentrálódik, míg más vállalatok esetében meglehetősen rugalmatlanság tapasztalható (*Davis és szerzőtársai* [1996], *Albaek–Sorensen* [1996]).

A munkaerő-áramlást vizsgáló összehasonlító kutatások érdekessége, hogy a reallokáció intenzitásának mintázata nagyon hasonló jellegzetességeket mutat a különböző országokban, és úgy tűnik, elsősorban ideoszinkretikus (vállalati szintű) tényezők függvénye. A munkahely-reallokációt általában nagymértékben befolyásolja a vállalat mérete és életkora. Egyrészt adott *vállalatoméret* mellett mind az alkalmazottak számának nettó változása, mind a (bruttó) munkahely-reallokáció csökken a vállalat életkorával. Ez a vállalati életciklus hatásának kiemelkedő szerepére utal. Ugyanakkor a vállalat *életkorát* konstansnak véve, az alkalmazottak számának nettó változása a vállalat méretével együtt nő, míg a (bruttó) munkahely-reallokáció mértéke csökken (vö. *Davis és szerzőtársai* [1996]). A vállalat életkora és mérete mellett természetesen számos más tényező is befolyásolja az egyes vállalatok reallokációs képességét. Néhány elemzés a tulajdonosi struktúra szerepére hívja fel a figyelmet, és rámutat arra, hogy az állami szektor munkaerő-áramlási rátái szignifikánsan alacsonyabbak a magánszektorban tapasztaltaknál (vö. *Chow és szerzőtársai* [1996], *Konings és szerzőtársai* [1996], valamint *Leonard–Zax* [1995]).

Többen megpróbálták a reallokációból származó termelékenységi előnyöket is megszerüsíteni (*Baily és szerzőtársai* [1996], *Olley–Pakes* [1996], *Bartelsman–Dhrymes* [1998], *Foster és szerzőtársai* [1998]). Szerintük az aggregált iparági termelékenység növekedésében meghatározó szerepet játszik a kibocsátás és erőforrások átcsoportosítása a kevésbé hatékony vállalatoktól a hatékonyabban működőkhöz. Sokkal kevésbé egyértelmű eredményeket kapnak a foglalkoztatottak reallokációjának és a munka termelékenysége növekedésének kapcsolatát vizsgálva; *Burgess–Mawson* [2003] becslése ugyan alátámasztja, hogy a munka reallokációja lényegesen hozzájárul a fejlett piacgazdaságok termelékenységnövekedéséhez, de mások általában kisebb szerepet tulajdonítanak a munkaerő átcsoportosításának a hatékonyság növekedésében (*Griliches–Regev* [1995], *Baily és szerzőtársai* [1996], *Foster és szerzőtársai* [1998]). *Davis–Haltiwanger* [1999] rámutatnak arra, hogy a munkahely-változtatás jelentős része nem a kevésbé produktívtól a hatékonyabb munkahelyek irányába történik. Számos tanulmány dokumentálja, hogy bizonyos esetekben a foglalkoztatás csökkentése jelentős hatékonyságnövekedéshez vezethet. De például *Baily és szerzőtársai* [1996] szerint a vállalat termelékenységének egyaránt gyenge indikátora a munkaerőszint növekedésének, valamint csökkentésének mértéke. A reallokáció és a termelékenység kapcsolatának fontossága miatt ez a téma várhatóan a jövőbeli kutatások fontos célpontja lesz.

Kelet-Közép-Európában, valamint a szovjet utódköztársaságokban a piacgazdasági átmenet óriási változásokat hozott mind a foglalkoztatottság iparági szerkezetében, mind a vállalati szektor tulajdonosi szerkezetében és működésében. A gazdaság átstrukturálódásáról született igen sokrétű és szerteágazó elméleti irodalomban az átmenet folyamatának két szélsőséges értelmezési iránya bontakozott ki. Az egyik szerint a munkaerőpiac átrendeződési folyamatának fő mozgatórugója a megváltozott piaci környezethez adaptálódni nem tudó állami szektor hirtelen összeomlása, ami a magánszektor lassú felemelkedésével párosult (például *Aghion–Blanchard* [1994] vagy *Boeri* [2000]). A magánszektor növekedése azonban elégtelen az állami vállalatoktól elbocsátott dolgozók felszívásához, így ez magas és állandó munkanélküliséghez vezet, ami pedig lelassítja az állami szektor szerkezetváltási folyamatát és megreformálását.

Az átmenetről kialakult másik szélsőséges nézet szerint az átalakulási folyamat fő mozgatórugója a magánszektor gyors növekedése a liberalizáció nyújtotta lehetőségeket

kihasználó újonnan alapult cégek jóvoltából, és ez a gyorsan növekvő magánszektor vonzza magához az állami szektor munkásait. Ebben az esetben az átmeneti munkanélküliség a hatékony reallokáció következménye, amit a munkapiac rugalmatlansága és a strukturális alkalmazkodás lassúsága okoz. Ez nem zárja ki a magas munkanélküliség lehetőségét, de az előző megközelítéstől megkülönbözteti a munkanélküliek állományának gyors cserélődése, az állandó ki- és beáramlás, ami a hatékony átalakulás szükséges feltétele. *Jurajda–Terrell* [2002] és [2003] ennek a pozitív oldalát hangoztatja, ahogy a felemelkedő hatékony új gazdaság fokozatosan átveszi a gazdaság működtetését.

Davis és szerzőtársai [1996] összefoglaló táblázatukban az átmeneti gazdaságok bruttó munkaerő-áramlásának egyik legelterjedtebb mutatóját, a munkanélküliségi ráta adatait vizsgálták. Csehország kivételével mindenhol nagyon alacsony munkanélküliségi kiáramlási rátákat tapasztaltak, ami stagnáló munkanélküli-állomány léteére utal. Ez számos – több országra is kiterjedő – tanulmány fő témája lett (például *Commander–Coricelli* [1995]). *Blanchard* [1997] például arról számolt be, hogy az újonnan létrehozott munkahelyeknek Lengyelországban 40 százalékát, Magyarországon 71 százalékát munkanélküliek helyett az addig más munkahelyen dolgozókkal töltötték be.⁸ *Köllő–Nagy* [1996], *Micklewright–Nagy* [1996], [1998], [1999] és *Galasi–Nagy* [1999] többek közt azt tárgyalják különböző szempontok alapján, hogy Magyarországon a munkanélküliségből való kiáramlási valószínűség csak kis mértékben függ a szabályozástól. *Bardasi és szerzőtársai* [1999] bemutatja, hogy ez jórészt független a munkanélküliségi szabályozás nagyvonalúságától. *Sorm–Terrell* [2000] a cseh munkapiacot tanulmányozva szintén azt találta, hogy a munkaerő-áramlás inkább munkahelyről munkahelyre történt, mint a munkanélküliségből való kiáramlással. Mindez azt mutatja, hogy az állami szektor leépülését valószínűleg nem kísérte a magánszektor hasonlóan gyors kialakulása és növekedése, legalábbis az átmeneti időszak kezdetén. Úgy tűnik, az állami vállalatok korábbi túlfoglalkoztatottságának elkerülhetetlen kezdeti következménye volt a munkahelyrombolás dominanciája a munkahelyteremtés felett. Például *Bilsen–Konings* [1998] Románia, Bulgária és Magyarország 1991–1994 közötti adatait vizsgálva mindhárom országban magas (9–13 százalékos) munkahely-rombolási arányt talált, míg a munkahelyteremtés mértéke ugyanezekben az országokban kevesebb mint 1 százalék volt.⁹ A munkaerő-leépítések üteme ugyan csökkent a rendszerváltást követő években, de a munkahely-teremtési ráták is nagyon alacsonyak maradtak, ami összhangban áll az ezekben az országokban tapasztalt alacsony munkanélküliség-kiáramlási mértékkel. Hasonló helyzetet mutat be *Haltiwanger–Vodopivec* [2002] Észtországra a korai átmenet időszakában, de az 1990-es évek második felében a kép lényegesen javult. Az átmenet későbbi éveiben növekvő munkahelyteremtés leginkább az újonnan kialakuló magánszektorra koncentrált. Az állami kézben levő és a privatizált vállalatok munkahely-teremtési rátái mindvégig alacsonyak maradtak. Bár a privatizált vállalatokra inkább jellemző az átstrukturálódás, a két vállalatípus közötti különbség kisebb volt a vártnál (lásd *Konings* [2003]). Mindez arra irányítja a figyelmet, hogy az új vállalatok alapításának ösztönzése is fontos feladat a régiek át-szerveződése és privatizálása mellett.

A kezdeti sokk utáni alkalmazkodási folyamat azonban legtöbb országban meglehetősen gyors volt. *Basu és szerzőtársai* [1997] és *Estrin–Svejnár* [1998] is arra a következtetésre jutott, hogy a Csehszlovákiában és Lengyelországban a vállalatok az új piaci körülményekhez alkalmazkodva már az átmenet elején gyorsan megváltoztatták foglalkoztatottsági szintjüket. *Faggio–Konings* [1999] és *Jurajda–Terrell* [2002] eredményei

⁸ Összehasonlításképpen: az Egyesült Államokban ugyanez az arány csupán 20 százalék.

⁹ Mint majd látni fogjuk, ez utóbbi Magyarországra biztosan nem áll. A téves következtetés oka valószínűleg a szegényes, a nagy állami vállalatok irányában erősen torzított minta volt.

azt mutatják, hogy az átmenet korai időszakának lezárulta után nemcsak a viszonylag gyors reformokat végrehajtó Csehországban, Észtországban és Lengyelországban közeleltettek a munkahely-teremtési ráták a piacgazdaságokban szokásos értékekhez, hanem az olyan lassúbb reformereknél is, mint Bulgária, Románia és Szlovénia. A szocializmus összeomlása után tapasztalt ágazatok közötti gyors átstrukturálódást (elsősorban a korábban hatékonytalan szektorokból a felnövekvő újak – például a szolgáltatások vagy a kereskedelem – felé) a szektoron belüli munkahely-reallokáció dominanciája követte (*Bilsen–Konings* [1998], vagy *Haltiwanger és szerzőtársai* [2003]).

A volt Szovjetunióban, például Oroszországban a viszonylag intenzív munkahely-reallokáció általában Közép-Európánál később kezdődött, és a munkahely-teremtés még mindig alacsony szinten áll. Ugyanakkor *Brown–Earle* [2002a], [2002b] és [2003] azt találják, hogy ez szorosan kapcsolódott a termelékenység alakulásához, illetve a vállalat méretéhez: a kisvállalatok a gazdasági súlyuknál sokkal fontosabb szerepet játszanak a munkahely-teremtésben. Mégis, a volt szovjet köztársaságokban nemcsak lassúbb és nehézkesebb a munkapiac átalakulása, de érdemben különbözik is a közép-európai régiótól.

Munkahelyteremtés és -rombolás Magyarországon

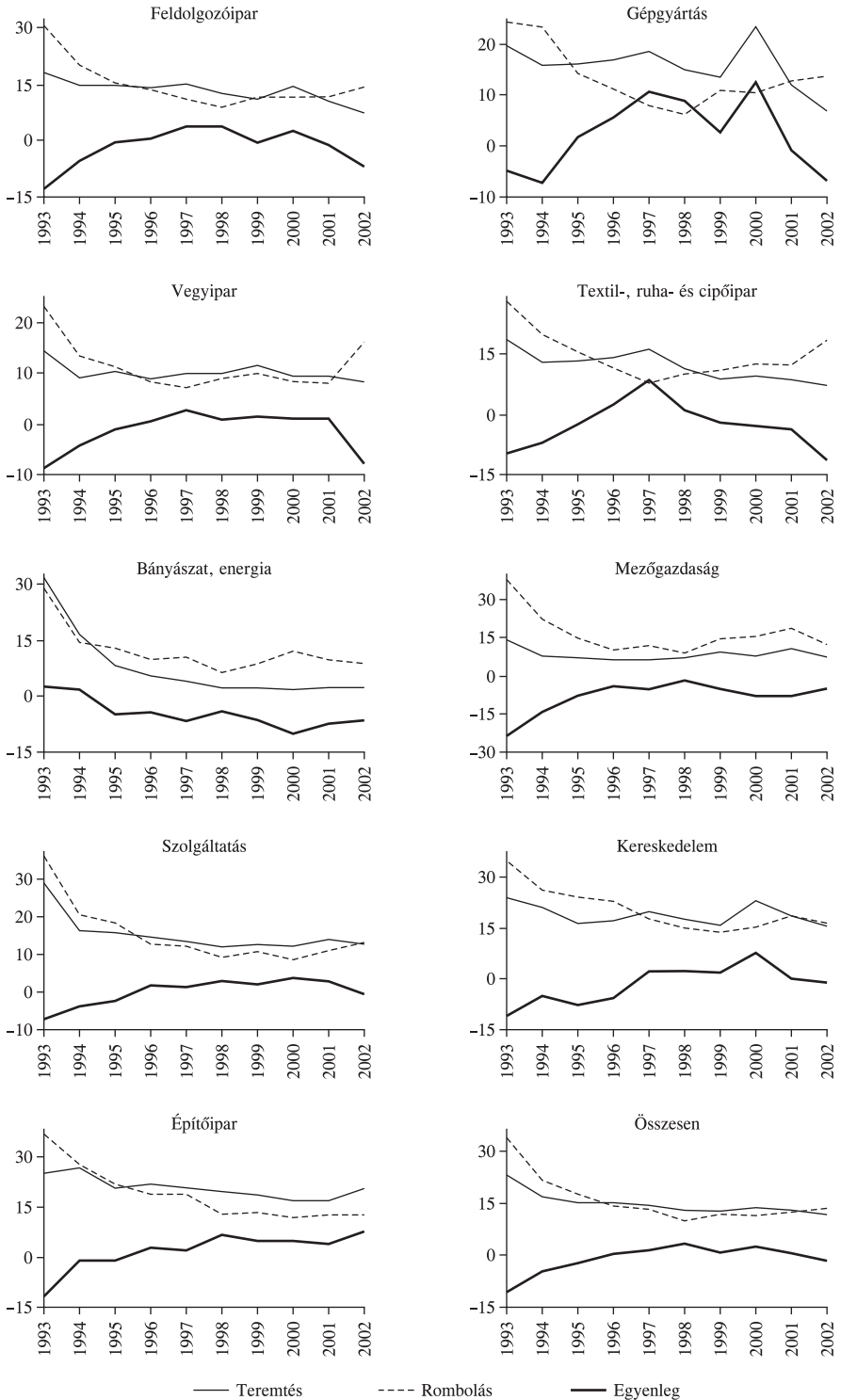
A munkahely-áramlási mutatók egy részét kétféleképpen is ki tudjuk számítani a magyar versenygazdaságra. Egyrészt 1992-től kezdődően rendelkezésünkre állnak négy számjegy mélységű szakágazati bontásban azok a foglalkoztatásra és annak változására vonatkozó mutatók, amelyekből kiszámíthatók a fejezet elején definiált munkahely-áramlási ráták.¹⁰ Ezeket az összes kettős könyvvitelre kötelezett vállalat mérlegbeszámolóinak felhasználásával számították. Másrészt rendelkezésünkre áll a függelékben leírt vállalati minta, amiből további vállalatcsoportokra (például tulajdoni vagy regionális megoszlás szerint) is kiszámíthatók a mutatók, illetve további elemzések is végezhetőek. Elemzésünkben mindkét számítási lehetőséget felhasználjuk. Amikor mindkét különböző terjedelmű mintából számítható egy mutató, általában elég közeli eredményeket kapunk, ami megerősíti a szűkebb mintán alapuló részletesebb elemzés érvényességét.

A 2. ábra bemutatja a munkahelyteremtés és -rombolás alakulását a legfontosabb vagy valamilyen szempontból különösen érdekes ágazatokra. A mutatókat – különösen az időszak elején – felfelé torzítja, hogy a vállalatokat azonosító törzsszám a vállalatok viszonylag széles körében megváltozott, és ez mesterségesen megnöveli a vállalatok születését és megszűnését.¹¹ Ezért ugyanezeket a mutatókat kiszámítottam kizárólag a mindkét évben változatlanul működő, azonos törzsszámú vállalatokból; ezeket *szűkített mutatóknak* nevezem. Természetesen a szűkített mutatókkal abszolút értékben kisebb munkahely-teremtési és -rombolási értékeket, reallokációs arányt kapunk, és a valóban újonnan alakult vállalatok elhagyásával a nettó munkahelyteremtést is lényegesen kisebb 1995 után. Nincs tehát jó megoldás, ugyanakkor az ágazati különbségek alakulása az új és a megszűnő vállalatok nélkül is hasonló képet mutat. A szűkített mutatók használatának előnye, hogy a vállalatokat nemcsak ágazatok szerint tudjuk besorolni, hanem tulajdonos, méret és piaci versenypozíció alapján is.

¹⁰ 1992 előtt alapvetően különbözött az ágazati besorolás, így az ágazati változások csak 1993-mal kezdődően számíthatók, vagyis az 1992-ről 1993-ra bekövetkezett változásokkal.

¹¹ Egy létező vállalat ugyanúgy új törzsszámot kaphatott privatizációkor, szervezetiforma-váltáskor (például részvénytársasággá alakuláskor), mint összevonáskor, felbomláskor. Ez 1996 előtt akár többször is megtörténhetett. 1996 után ez már viszonylag ritkán fordult elő; a későbbi törzsszámváltozásoknak általában már olyan valós, a vállalat lényegi átszervezéséhez kapcsolódó oka volt, amit a fejlett piacgazdaságokban is rendszeresen tapasztalunk, és amit az irodalomban különösebb habozás nélkül régi munkahely lerombolásának és új teremtésének könyvelnek el.

2. ábra
Ágazati munkahely-teremtés és -rombolás

1996 után az ágazati aggregátumokból számított szűkített mutató szerinti munkahelyteremtés és -rombolás egyaránt tipikusan 4-5 százalékkal alacsonyabb a hagyományos mutató értékénél; így a szűkített reallokáció általában legfeljebb 10 százalékponttal alacsonyabb a hagyományos számítással kapottnál. Az ágazati összesenértékekből és a vállalati mintából számított szűkített mutatók különbsége lényegesen kisebb, legfeljebb 3 százalék, és nincs köztük tendenciaszerű eltérés; a különbség valóban csupán a mintavétel bizonytalanságából adódik. Ez azért fontos, mert így az ágazati összesenértékekből nem számítható bontások eredményeit is nagyobb bizalommal használhatjuk. Az ágazati elemzést elsődlegesen a hagyományos mutatók alapján végzem el, mivel ez hasonlítható közvetlenül össze az irodalomban ismert nagyságrenddel, és mivel a véletlenszerű törzsszámváltozásokból származó torzítás a mintaidőszak második, nagyobbik felében már viszonylag kicsi.

A munkapiac alakulását, a gazdaság szerkezetének dinamikáját valamennyire is ismerő Olvasót valószínűleg kevéssé lepi meg, hogy a mező-, erdő- és vadgazdálkodás, valamint a bányászat és energiatermelés vagy – néhány jó év kivételével – a hagyományos könnyűipari ágak nettó munkahelyrombolók. Érdekesebb, hogy a bányászat kivételével még ezekben az ágakban is jelentős munkahelyteremtés volt az időszak szinte egészében.¹² Figyelemre méltó a különbség a gépgyártás és a vegyipar között: míg a munkapiaci helyzet a foglalkoztatás tekintetében jelentős részben a gyógyszeripar által meghatározott) vegyiparban viszonylag gyorsan „normalizálódott”, beállva egy viszonylag alacsony – ámbár nemzetközi összehasonlításban nem elhanyagolható intenzitású – 10 százalék körüli munkahely-teremtési és -rombolási rátára, amelynek egyenlege szinte nulla, a kezdetekben sokkal nagyobb létszámleépítéseket elszenvedett gépgyártás igen intenzív reallokáció mellett kiemelkedő nettó munkahelyteremtést produkált. Az itt nem részletezett egyéb feldolgozóipari ágazatok folyamatai valahol e két szélsőség között helyezkedtek el. Vagyis a foglalkoztatás ágazati szerkezetének stabilitása mögött nagyon jelentős különbségeket találhatunk, ha a teljes foglalkoztatást tényezőire bontjuk. Ezek az ágazati különbségek nyilván összefüggnek a vállalatok eltérő piaci környezetével.

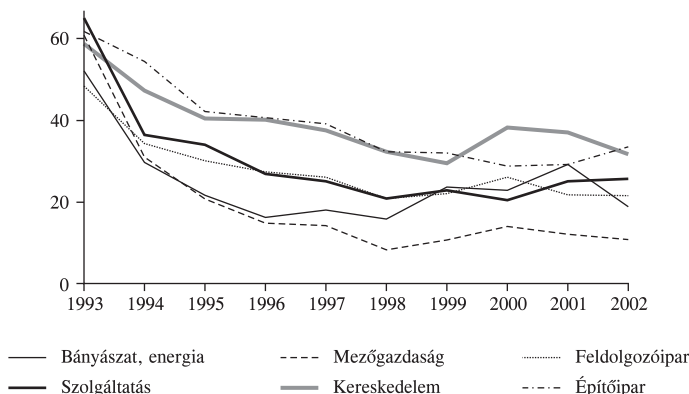
Ugyanakkor 2001 jól látható törést hozott az 1995–1996-tól tartó, alapvetően pozitív folyamatokban. Különösen világos ez a feldolgozóipari ágakra: 2000 után mindegyik feldolgozóipari ágazatban csökkent a munkahelyteremtés intenzitása, és nőtt a munkahelyrombolásé. Nagyon lényeges különbségek vannak a feldolgozóipari ágazatok között abban, hogy melyik változás dominált, de 2002-re kivétel nélkül mindegyik feldolgozóipari ágazat nettó munkahely-teremtési egyenlege negatívba fordult; a vegyiparban volt 2000-hez képest a legkisebb csökkenés (2,5 százalék), és a gépgyártásban a legnagyobb (közel 15 százalék).

A nem feldolgozóipari ágazatokban kisebb volt a munkahelyteremtés és -rombolás egyenlegének romlása, de 2000 után az építőipart kivéve mindenhol csökkent a munkahely-teremtési ráta; a szolgáltatás és a kereskedelem nettó munkahelyteremtőből -rombolóba fordult, ámbár a csökkenés mértéke lényegesen kisebb, mint a feldolgozóiparban.

A többi volt szocialista országban tapasztalttól lényegesen eltérő képet mutatnak a magyar gazdaságra számított reallokációs ráták. A 3. ábra a hagyományosan számított reallokációs ráták alakulását mutatja. Ez az ágazatok többségére nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedően magas munkahely-áramlási intenzitást jelez. Érdekes, hogy az ágazati munkaerő-átcsoportosítási intenzitásban meglehetősen stabil sorrendet figyelhetünk meg. Messze a bányászatban a legalacsonyabb a reallokációs ráta. Az időszak elején a mezőgazdaság nagyon hasonló képet mutat, de a második felében lényegesen intenzívebb a reallokáció. A feldolgozóipar és a szolgáltatás a teljes időszakban szinte azonos

¹² A könnyűipar (és kevésbé meglepő módon a bányászat) bruttó munkahely-teremtési mutatói az új vállalatok elhagyásával alig változnak, a mezőgazdaság esetében azonban durván felére csökken a ráta.

3. ábra
Ágazati munkahely-reallokáció

képet mutat. Végül az építőiparban és a kereskedelemben a legnagyobb a munkaerő-áramlás: itt évente az ágazat foglalkoztatottjainak durván harmada mozog a vállalatok között. A szűkített mutatókból számított reallokációs ráták szintje – különösen az időszak első felében – persze alacsonyabb, de általában még azok is lényegesen magasabbak, mint a többi átalakuló országé.

A többletreallokáció az esetek túlnyomó részében alig kisebb a bruttó reallokációnál,¹³ tehát a munkaerő alapvetően az ágazat vállalatai között áramlik.

A 4. ábra a szűkített munkahelyteremtés és -rombolás alakulását mutatja be különböző vállalatcsoportokra. Az intenzitások ugyan nem hasonlíthatók össze közvetlenül a 2. ábrában látottakkal, és a két összesenértéket összehasonlítva világosan látszik, hogy a szűkített mutatók alábecsülik a nettó munkahelyteremtést, mivel annak egy része az újonnan alakult vállalatokban zajlott, de a tendenciák hasonlóak, és a csoportok közti különbségek önmagukban is érdekesek.

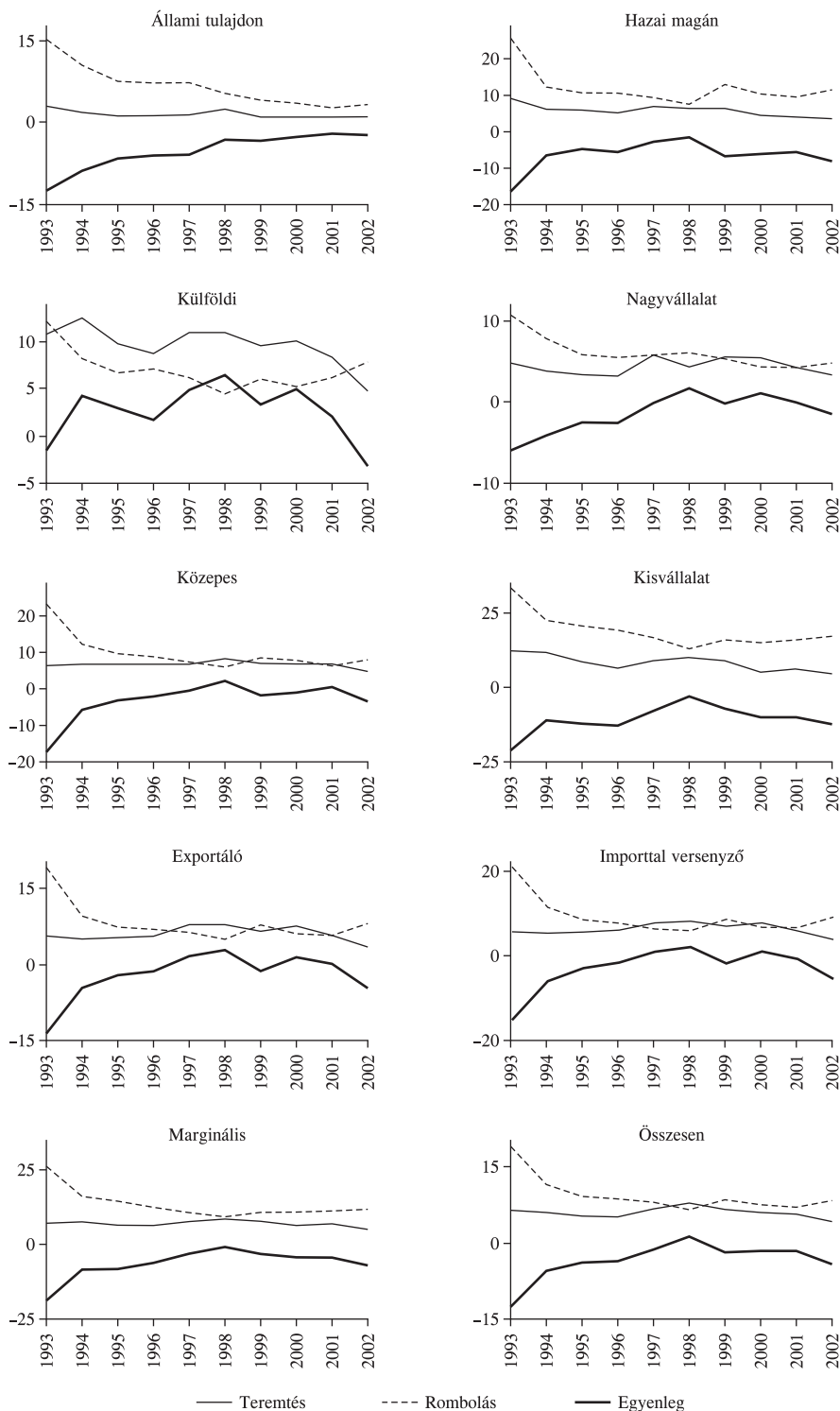
A tulajdon szerinti bontás leglátványosabb eredménye, hogy egyedül a külföldi tulajdonú vállalatokban volt nettó munkahelyteremtés; a hazai vállalatok a mintaidőszak minden évében nettó munkahelyrombolók voltak. Az állami tulajdonú cégekben még bruttó munkahelyteremtés is alig volt; 1995 után a reallokáció kivételesen alacsony szintre süllyedt. A hazai magánvállalatokban ezzel szemben intenzív reallokáció folyt: jelentős volt a munkahelyteremtés is, de az egyenleg többnyire még az állami vállalatokénál is rosszabb volt.

A méret szerinti bontásból világosan látszik, hogy a kisvállalatok voltak a legrosszabb helyzetben, ezek összességében folyamatosan és drámai intenzitással leépültek, annak ellenére, hogy a kilencvenes évek második felében a sikeres kisvállalatokat intenzív munkahelyteremtés jellemezte. Összességében a nagyvállalatokban meglepően intenzív reallokáció folyt, különösen ahhoz képest, hogy a meglehetősen általános nemzetközi tapasztalat alapján ennek ellenkezőjét várnánk. Néhány kivételesen sikeres évet kivéve azonban itt is negatív az egyenleg; a 2002. évi lassulás különösen ezeket sújtotta.

Érdekes, hogy a vállalatok termékpiacon pozíciója viszonylag kisebb hatást gyakorolt a munkahelyáramlásra, mint a méret, vagy a tulajdoni megoszlás. Különösen feltűnő, hogy mennyire hasonlóan alakult az exportáló és az importtal versenyző vállalatok helyzete; ennek egyik oka, hogy a két vállalati kör között jelentős átfedés van, de semmiképpen sem esnek egybe.

¹³ Ismét a bányászat különbözik a többi ágazattól: 1996 után a többletreallokáció a bruttóknak kevesebb mint fele, vagyis a munkaerő-áramlás nagyobb része elhagyja az ágazatot.

4. ábra
Szűkített munkahely-teremtés és -rombolás

Az állami vállalatok munkahelyteremtése nagyon alacsony. Az állami nagyvállalatok ugyanakkor viszonylag sikeresen megőrizték foglalkoztatásukat, ezzel szemben a (többnyire önkormányzati tulajdonban levő) kisvállalatok foglalkoztatási képessége hatalmas intenzitással pusztult, még 1996–1997-ben, vagyis a nagy fellendülés kezdetén is munkahelyeik negyede veszett el évente.

A hazai magánvállalatok intenzív munkahely-reallokációjának egyenlege is többnyire negatív volt. A hazai magántulajdonú vállalatok közül csak az exportorientált nagyvállalatok voltak képesek a konjunktúra csúcspontján nettó munkahelyteremtésre, és összességében az így teremtett többletmunkahelyek is elvesztek néhány év alatt. Különösen kedvezőtlen a kép a kis magánvállalatoknál. Az átmenet kezdetén sokan – elméleti közgazdászok és gazdaságpolitikusok egyaránt – megfogalmazták azt a várakozást, hogy a liberalizált gazdaságban felszabaduló alkotó energiákat megjelenítő kis magánvállalatoknak fontos szerepük lesz a gazdaság szerkezetének átalakításában. Úgy tűnik, Csehországban ebből valami meg is valósult (vö. *Jurajda–Terrell* [2002], [2003]), ámbár ennek mérlegét valószínűleg majd akkor célszerű megvonni, ha a multinacionális cégek a cseh piacon is olyan dominánssá válnak, mint Magyarországon. Természetesen itt is mindenki ismer ilyen sikertörténeteket. A szomorú valóság azonban az, hogy a domináns cégek szorításában vergődő tipikus kis magánvállalatok átlagosan még a legjobb évben is elbocsátották dolgozóik jó tizedét.

A magyar gazdaság átalakulásának sikere alapvetően a külföldi tulajdonú cégeknek köszönhető, és ez tükröződik a munkahely-áramlások folyamatában is. A külföldi tulajdonú cégek nemcsak a gazdaság egészében voltak nettó munkahelyteremtők szinte az egész vizsgált időszakban, hanem számos kiemelt vállalatcsoportban külön-külön is. A bányászati és energiaszektor az egyértelmű kivétel, ezt folyamatos intenzív leépülés jellemezte. Néhány ágazatban (például építőipar) a munkahelyteremtés és -rombolás mérlege kapcsolódott az üzleti ciklus alakulásához. 2002-ben azonban szinte minden külföldi tulajdonú vállalatcsoportban leépítések voltak; néhány ágazatban ez már a világpiacon dekonjunktúra 2001. évi mélypontján megindult.

Megvizsgáltam néhány dolgozói csoportra is a munkahely-áramlási mutatók alakulását.¹⁴ A csoportokat két szempont alapján képeztem: iskolai végzettség és kor szerint. A számítás eredményét az *1. táblázat* tartalmazza. A képzettség szerinti munkaerő-áramlási mutatók 1996-ig nagyon zajosak – valószínűleg nem sikerült tökéletesen rekonstruálni a mintavételi súlyozást –, de érdemes megfigyelni, hogy a képzettség szerint jelentős különbségek vannak a nettó munkahelyteremtésben: az alacsonyan képzettek¹⁵ állásai folyamatosan elvesznek, az érettségizettek foglalkoztatása alig változik, de még mindig inkább csökkenő, és csak a diplomások számára bővült 1996 után a munkapiac. Ezek a különbségek azonban kizárólag a munkahelyteremtésből adódnak; a csoportosítástól lényegében független a munkahelyrombolás intenzitása. Vagyis a tevékenységüket leépítő vállalatok különösebb válogatás nélkül számolják fel a munkahelyeket, de a dinamikusan felfutó cégek is elsősorban a magasán képzett szakemberek számára teremtenek állásokat.

Sokkal egyértelműbb a munkahelyáramlás kor szerinti alakulása. Az idősebb dolgozók állásait hihetetlen intenzitással rombolta le a gazdaság átalakulása, és számukra csak

¹⁴ Ez a számítás a bértarifa-felvétel adatait használja. A bértarifa-felvétel a vállalat dolgozóinak évente változó, tipikusan 5–15 százalékos mintája; ebből becsültem minden évre a vállalat dolgozóinak számát az egyes kategóriákra, és ezekből a becsült csoportlétszámokból számítottam a munkahely-áramlási mutatókat. Kizárólag azokat a vállalatokat használtam, ahol legalább tíz dolgozó szerepelt a mintában, így a számítás a nagyobb vállalatokra vonatkozik, és mivel nem a megfigyelt, hanem a becsült csoportlétszámon alapul, a számított mutatók a többinél bizonytalanabbak.

¹⁵ Első lépésben külön kezeltam a csak általános iskolai végzettségűeket a szakiskolát, szakmunkásképzőt végzetektől, de nem volt érdemi különbség a két csoportra számított mutatók között, viszont jóval zajosabb volt a kép az összevont kategóriára kapottnál.

1. táblázat
Munkahely-teremtés és -rombolás dolgozói csoportokra (százalék)

Ágazat	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
<i>Munkahely-teremtés</i>										
Iskolai végzettség										
– általános vagy										
szakmunkás	4,8	2,9	4,6	9,5	6,2	6,7	5,0	6,7	5,7	4,9
– érettségi	8,9	11,5	6,3	4,5	7,4	9,5	8,9	8,4	7,9	7,4
– felsőfok	11,6	29,5	11,5	6,9	11,0	15,4	12,0	11,3	11,0	11,6
Kor										
– legfeljebb 30	13,6	12,8	15,2	16,6	15,3	17,2	13,8	15,7	14,7	12,4
– legalább 50	4,6	4,4	4,6	3,3	4,7	6,0	5,7	6,1	5,4	5,2
<i>Munkahely-rombolás</i>										
Iskolai végzettség										
– általános vagy										
szakmunkás	17,3	19,2	10,9	5,6	9,1	8,7	9,9	8,8	7,9	9,9
– érettségi	14,5	7,7	8,9	17,2	10,4	9,2	9,4	9,1	8,4	9,7
– felsőfok	26,7	6,8	12,3	25,4	10,9	9,9	11,4	9,5	8,9	10,7
Kor										
– legfeljebb 30	14,0	12,6	8,0	5,9	7,8	7,4	9,3	8,7	8,6	9,9
– legalább 50	35,3	27,4	25,1	29,0	27,9	20,4	17,1	17,0	15,4	15,1
<i>Egyenleg</i>										
Iskolai végzettség										
– általános vagy										
szakmunkás	-12,5	-16,2	-6,4	4,0	-2,9	-2,0	-4,9	-2,1	-2,2	-5,0
– érettségi	-5,6	3,8	-2,6	-12,7	-3,1	0,3	-0,5	-0,7	-0,4	-2,2
– felsőfok	-15,0	22,7	-0,8	-18,6	0,2	5,5	0,5	1,8	2,1	0,9
Kor										
– legfeljebb 30	-0,3	0,2	7,3	10,6	7,6	9,8	4,5	7,0	6,2	2,5
– legalább 50	-30,7	-23,0	-20,5	-25,7	-23,1	-14,4	-11,4	-10,9	-10,0	-9,9
<i>Reallokáció</i>										
Iskolai végzettség										
– általános vagy										
szakmunkás	22,1	22,1	15,5	15,1	15,3	15,3	14,9	15,5	13,6	14,7
– érettségi	23,4	19,2	15,2	21,6	17,8	18,6	18,4	17,5	16,3	17,1
– felsőfok	38,3	36,3	23,9	32,3	21,9	25,3	23,4	20,8	19,9	22,3
Kor										
– legfeljebb 30	27,6	25,4	23,2	22,5	23,1	24,6	23,2	24,4	23,3	22,3
– legalább 50	39,9	31,8	29,7	32,3	32,6	26,4	22,7	23,1	20,8	20,4
<i>Többletreallokáció</i>										
Iskolai végzettség										
– általános vagy										
szakmunkás	9,5	5,9	9,1	11,1	12,4	13,3	10,0	13,4	11,4	9,7
– érettségi	17,9	15,4	12,6	8,9	14,8	18,3	17,8	16,8	15,9	14,9
– felsőfok	23,3	13,6	23,1	13,7	21,7	19,9	22,9	19,0	17,7	21,4
Kor										
– legfeljebb 30	27,3	25,2	15,9	11,9	15,5	14,8	18,7	17,4	17,1	19,9
– legalább 50	9,2	8,8	9,2	6,6	9,5	12,0	11,4	12,2	10,8	10,5

nagyon kevés munkahely teremtődött a versenyszférában. A munkahelyteremtés alapvetően a fiatalok számára nyitott esélyeket. Az ő állásuk sem volt biztonságban, a munkahelyeiket évente közel megtizedelte a szerkezetváltás, de ennél lényegesen több munkahely teremtődött frissen. A fiatal diplomások az intenzív munkahely-reallokációs folyamat egyértelmű nyertesei, ugyan a vállalatokat megtizedelő verseny folyamatosan az ő munkahelyeiket is veszélyeztette; mégis, az intenzív munkahelyteremtés különösen jó esélyeket nyújtott számukra.

A 2. táblázat azt mutatja be, hogy a munkahely-áramlások iránya kivételesen erősen determinált Magyarországon. A lerombolt állások példátlanul nagy – az esetek többségében több mint 90 százalékos – valószínűséggel tartósan szűnnek meg, s az újonnan teremtett állások is nemzetközi összehasonlításban meglepően magas arányban tartósnak bizonyulnak. Még a kisvállalatoknál is körülbelül akkora az esélye a megteremtett munkahely fennmaradásának, mint amekkora a nemzetközileg tipikusnak tekinthető túlélési esély egy átlagos (nem kis) vállalatnál. Vagyis a vállalatok egy része folyamatosan bővülve új munkahelyeket teremt, míg egy másik része szinte folyamatosan leépül.

A Köllő [2001] esset tanulmány bemutatja a folyamatot, ahogy egy hazai magántulajdonban levő volt szocialista nagyvállalat beruházások nélkül, folyamatos leépítéseken keresztül, a pillanatnyi lehetőségekhez a még mindig rendelkezésre álló erőforrások állandó rugalmas reallokációjával alkalmazkodva túlél. A munkaerő-áramlási adatok arra utalnak, hogy egy jelentős vállalati kör hasonló módon „folyamatosan likvidálja” a szocializmus örökségét. Ezt lehet negatív jelzőkkel is ellátni (politikuskok egy időben kárhoztatták az ilyen tökefelélést, a rendelkezésre álló eszközök „lerablását”), de részben az ilyen mechanizmusokon keresztül alkalmazkodott a magyar gazdaság az átmenet hatalmas sokkjához.

Megvizsgáltam, összefügg-e a munkahelyáramlás intenzitása a vállalatok bizonyos olyan fontos jellemzőivel, amelyekkel kapcsolatban az irodalom megfogalmazott hipotéziseket. Az összefüggést egyszerű páronkénti korrelációval mértem, minden évre külön, a bruttó áramlási mutatókra a TEÁOR négy számjegyű ágazatok szintjén. Egyik munkaerő-áramlási mutató sincs összefüggésben sem az ágazat termelékenységével, sem az exportorientációjával. A korrelációs együtthatók általában 0,1 alatt voltak abszolút értékben, akár a gazdaság egészére néztem, akár kizárólag a feldolgozóiparra. A kivétel, hogy 1998 után a munkatermelékenység *növekedési üteme* gyenge, de szignifikáns pozitív kapcsolatban állt a munkahely-rombolással (0,3 körüli korrelációs együttható) és ennél is gyengébb, de többnyire még szignifikáns negatív kapcsolatban a munkahely-teremtéssel (-0,2 körül), illetve a romboláshoz hasonló erősségű negatív kapcsolatban a munkahelyteremtés és -rombolás egyenlegével. Ez a kapcsolat általában gyengébb a feldolgozóipari ágakra, valamivel erősebb a nem feldolgozóipari ágakra. A korrelációs együttható persze csak a kapcsolat meglétét jelzi, annak irányát nem. De úgy tűnik, a termelékenység kiemelkedően gyors növekedése inkább az erőforrások takarékosabb felhasználásának volt a következménye, mint a termelés bővülésének.

A munkahely-áramlási mutatók dinamikáját is vizsgáltam az ágazati idősorok közötti korrelációs együtthatókkal. A különböző ágazatok munkahely-rombolási mutatói egymással szinte párhuzamosan alakultak; a páronkénti korrelációk többségükben 0,9 felett voltak, és csak kivételes esetben 0,8 alatt, de akkor is mindig szignifikánsan pozitív a korreláció. Sokkal nagyobb a munkahelyteremtés szóródása: kevés a 0,8 feletti, valóban szoros korreláció. Általában reallokációs és a nettó munkahely-teremtési, -rombolási ráták közt is erős a korreláció, de valamivel gyengébb, mint a bruttó rombolási ráták közt. Másik fontos azonosság, hogy a *különböző áramlási mutatók* korrelációját vizsgálva,¹⁶ a

¹⁶ Tehát például a gépgyártás munkahely-teremtési, munkahely-rombolási, reallokációs és nettó rátájának korrelációját.

2. táblázat

A tartós munkahelyteremtés és -rombolás aránya, minta (százalék)

Ágazat	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
<i>Munkahely-teremtés</i>										
Mezőgazdaság	64,9	83,7	69,5	84,5	82,7	83,1	54,1	68,7	72,5	72,0
Bányászat, energia	51,4	95,2	72,9	79,7	80,4	68,7	73,0	65,6	18,4	80,0
Feldolgozóipar	44,3	76,9	89,2	88,9	88,7	88,4	82,7	86,3	85,2	77,1
Textil, ruha, cipő	83,4	86,8	91,4	90,8	88,9	88,9	79,1	81,2	66,4	75,6
Vegyipar	91,3	55,5	89,5	92,5	85,5	85,8	83,9	89,8	91,4	76,4
Gépgyártás	81,2	71,8	89,8	90,4	91,8	89,1	87,7	89,4	87,0	76,8
Kereskedelem	78,0	83,4	82,6	83,8	82,6	86,9	85,4	86,6	81,9	84,4
Építőipar	76,4	77,2	71,1	74,2	84,0	66,6	77,8	81,1	77,9	77,9
Szolgáltatás	89,5	90,3	70,6	86,4	80,5	88,0	88,6	90,5	87,7	82,0
Összesen	61,2	81,9	82,9	86,0	85,9	86,0	82,3	85,8	83,3	80,1
Tulajdon										
– állami	74,3	55,2	76,2	86,2	83,5	85,3	71,2	80,0	78,0	78,9
– hazai magán	22,7	88,4	80,2	82,8	83,7	79,5	78,5	80,5	83,8	78,7
– külföldi	89,2	86,9	90,2	92,2	92,3	91,5	87,7	92,1	85,2	81,2
Méret										
– nagy	80,2	78,7	88,4	89,8	92,3	88,0	89,7	89,4	89,7	84,4
– közepes	49,6	84,8	85,3	87,6	87,9	87,6	80,0	86,4	84,7	82,0
– kis	75,6	80,1	72,0	74,5	68,6	78,6	73,3	78,7	62,2	68,4
Exportáló vállalat	41,9	80,5	88,7	89,2	90,8	89,3	82,0	88,0	86,4	78,1
Marginális vállalat	75,3	82,0	76,9	81,6	79,9	79,9	74,8	83,4	76,1	76,1
Importtal versenyző	41,3	81,0	86,0	88,8	89,6	88,0	81,8	87,1	85,9	76,2
<i>Munkahely-rombolás</i>										
Mezőgazdaság	99,2	96,3	96,2	92,0	92,5	91,4	95,7	96,5	95,8	95,4
Bányászat, energia	98,9	99,7	97,6	94,5	93,8	96,1	98,0	98,1	87,1	97,2
Feldolgozóipar	97,5	96,5	94,0	91,9	86,3	88,4	89,8	89,3	89,6	91,5
Textil, ruha, cipő	96,8	90,4	93,9	91,0	74,3	86,7	94,6	90,0	88,1	95,2
Vegyipar	97,8	98,2	96,5	90,3	95,5	92,4	77,8	90,9	94,6	86,4
Gépgyártás	97,3	94,5	93,0	92,5	84,7	87,7	88,9	89,1	88,7	92,4
Kereskedelem	97,6	95,4	95,6	93,4	90,7	89,8	92,9	95,1	93,3	90,5
Építőipar	96,4	94,5	93,2	93,1	88,7	82,4	89,9	87,7	89,2	90,4
Szolgáltatás	96,5	95,7	96,4	96,3	97,2	94,7	97,2	96,0	94,2	95,4
Összesen	97,8	95,8	95,0	93,1	90,3	90,4	92,4	92,8	92,3	92,2
Tulajdon										
– állami	98,9	96,0	97,3	94,8	95,0	95,9	97,7	95,5	97,1	95,7
– hazai magán	96,0	98,1	92,7	95,0	85,9	91,8	91,3	95,5	94,1	95,1
– külföldi	96,8	91,4	93,4	90,8	91,2	86,9	91,3	90,5	88,1	90,6
Méret										
– nagy	98,3	92,2	94,8	93,5	88,9	91,9	92,3	93,6	92,3	92,3
– közepes	97,5	96,9	94,4	91,9	89,2	87,0	91,4	91,5	90,9	91,5
– kis	98,1	96,7	96,1	94,3	93,1	92,8	93,4	94,0	93,9	92,8
Exportáló vállalat	97,3	96,3	94,8	92,7	87,4	89,4	89,7	90,3	89,4	92,2
Marginális vállalat	98,1	96,2	95,7	92,7	91,1	90,4	92,5	91,9	92,6	92,1
Importtal versenyző	97,9	96,0	94,4	91,9	88,9	89,0	89,8	90,4	90,7	92,3

reallokáció és a munkahelyteremtés, -rombolás egyenlege mindig a munkahely-rombolási ráta alakulását követi szorosabban: ezek a korrelációs együtthatók abszolút értékben nagyon kevés kivétellel 0,9 felett vannak, a reallokációval pozitív, az egyenleggel negatív a kapcsolat. A munkahely-teremtési ráta alakulásával vett korrelációik azonban erősen szóródnak: néhány esetben közel ugyanekkorák, de gyakoriak a közepes vagy a kimondottan gyenge korrelációs együtthatók is.

Vagyis a munkahelyrombolást és ezen keresztül a reallokációt, valamint a nettó munkahelyteremtést, -rombolást a makrogazdasági helyzet alakulása determinálja. A munkahelyteremtés ezzel szemben erősen függ az ágazati, illetve helyi sajátosságoktól. És ezek az eredmények akkor sem változnak lényegesen, ha le hagyjuk a 2001–2002 közötti időszakot (az 1994 előtti időszak elhagyásának kicsit nagyobb a hatása, de a korrelációs együtthatók képe csak zajosabb lesz, minőségileg nem kapunk más eredményt). Ez arra mutat, hogy a munkahely-áramlási folyamatok intenzitása ugyan lényegesen csökkent az 1992–2002 közötti időszakban, különösen az első néhány évhez képest, de az időszak egészét a gazdasági szerkezetváltás alapvetően tisztítva részlegesen újratertető jellege dominálja. Ez pedig azt mutatja, hogy a magyar munkapiac egészen 2002-ig egy átalakuló gazdaság jellegzetes képét mutatta.

Az elemzés megmutatta a bizonyos szempontból meglepően kedvező makrogazdasági kép (alacsony munkanélküliség és azon belül különösen alacsony munkanélküliség a pályakezdők körében) mögött meghúzódó folyamatokat. A pályakezdők, különösen a jól képzett pályakezdők számára valóban nagy számban teremtődött munkahely. Szerencsére a felsőoktatás expanziója megkezdődött, mire a nagy létszámú évfjártak elérték az érettségit, így sokan megszerezhették azt a képzettséget, ami esélyt adott a foglalkoztatási szerkezet változásának kihasználására. Ez magyarázza, miért nem okozott komoly munkapiaci feszültséget a hetvenes évek derekán születettek munkába lépése a foglalkoztatás folyamatos szűkülésének időszakában. A pályakezdők közül csak az alacsony képzettségűek számára keletkezett viszonylag kevés állás, de ők is sikeresen kiszorították az idősebb dolgozókat a munkapiacról. Ez magyarázza az 1994 után folyamatosan csökkenő pályakezdő munkanélküliséget.

Sajnos, egészen más folyamat magyarázza a kilencvenes évek végére kialakult viszonylag alacsony munkanélküliségi rátát. A szerkezetváltás során alapvetően az idősebbek állásait rombolta le a munkapiac átalakulása, közülük is elsősorban a legfeljebb szakmunkás-bizonyítvánnyal rendelkezőkét. Még a legnagyobb fellendülés időszakában is háromszor annyi idősek által betöltött munkahely veszett el, mint amennyi született. Ezek a munkahelyek túlnyomó részükben végleg eltűntek. Többnyire esély sem nyílt a munkahelyrombolás visszafordítására, és számukra alig jött létre új munkahely. Így e csoport jelentős része elhagyta a munkapiacot, mivel semmi reménye sem volt arra, hogy állást találjon, és így inaktívvá vált, vagyis még a munkanélküliségből is kiszorult.

A magyar gazdaság, különösen a kilencvenes évek második felében, képes volt intenzív munkahelyteremtésre: sok vállalat lenyűgöző ütemben tudta bővíteni termelését, és a gyors növekedés számos új munkahelyet teremtett. De ez csak a vállalatok egy részét jellemezte, a vállalatok másik része folyamatosan leépült, és ennek következtében hasonló intenzitással szűntek meg munkahelyek. Ez a gyors vállalati differenciálódás áll az intenzív munkahely-reallokáció háttérében. A reallokáció eredménye egy látszólag közel egyensúlyi munkapiac, amelynek belső szerkezete azonban nagyon gyorsan alakul át. A gyors szerkezetváltással párosult intenzív reallokáció a vállalati szférában foglalkoztatott többsége számára állandó kockázatot jelent: ennek jelentős szerepe lehetett abban, hogy versenyszférában alig volt sztrájk az átmenet zavaros időszakában. Ugyanakkor az intenzív reallokáció folyamatosan esélyt teremt a továbblépésre is, ámbar inkább csak a jól képzettek számára.

Hivatkozások

- AGHION, P.–BLANCHARD, O. [1994]: On the speed of transition in Central Europe. NBER Macroeconomics Annual, 9, 283–319. o.
- ALBAEK, K.–SORENSEN, B. E. [1996]: Worker flows and job flows in Danish manufacturing. Worker paper, Brown University, Providence.
- BAILY, M.–BARTELSMAN, E.–HALTIWANGER, J. [1996]: Downsizing and productivity growth: myth of reality. Small Business Economics, 8. évf. 4. sz. 259–278. o.
- BARDASI, E.–LASAOSA, A.–MICKLEWRIGHT, J.–NAGY GYULA [1999]: Measuring the Generosity of Unemployment Benefit Systems: Evidence from Hungary and elsewhere in Central Europe; BWP, 1999/8.
- BARTELSMAN, E. J.–DHRYMES, PH. J. [1998]: Productivity dynamics? U.S. manufacturing plants, 1972–1986. Journal of Productivity Analysis, 9. évf. 1. sz. 5–34. o.
- BASU, S.–ESTRIN, S.–SVEJNAR, J. [1997]: Employment and Wage Behavior of Enterprises in Transitional Economies. William Davidson Institute Working Paper, 114.
- BILSEN, V.–KONINGS, J. [1998]: Job Creation, Job Destruction and Growth of Newly Established, Privatized and State-Owned Enterprises in Transition Economies: Survey Evidence from Bulgaria, Hungary, and Romania. Journal of Comparative Economics, 26. évf. 3. sz. 429–445. o.
- BLANCHARD, O. [1997]: The economics of post-communist transition. Clarendon Press, Oxford.
- BOERI, T. [2000]: Structural Change, Welfare Systems, and Labour Reallocation: Lessons from the Transition of Formerly Planned Economies. Oxford University Press, New York–Oxford.
- BROWN, D.–EARLE, J. [2002a]: Gross Job Flows in Russian Industry before and after Reforms: Has Destruction Become More Creative? Journal of Comparative Economics, 30. évf. 1. sz. 96–133. o.
- BROWN, D.–EARLE, J. [2002b]: Job Reallocation and Productivity Growth Under Alternative Economic Systems and Policies: Evidence from the Soviet Transition. IZA Discussion Paper, IZA, Bonn, 644. sz.
- BROWN, D.–EARLE, J. [2003]: The Reallocation of Workers and Jobs in Russian Industry: New Evidence on Measures and Determinants. Economics of Transition, 11. évf. 2. sz. 221–252. o.
- BURGESS, S.–MAWSON, D [2003]: Aggregate Growth and the Efficiency of Labour Reallocation. CEPR, 3848 sz.
- CHOW, C. K. W.–FUNG, M. K. Y.–NGO, H. Y. [1996]: Job turnover in China: a case of Shanghai's manufacturing enterprises. Working Paper, Chinese University of Hong Kong, Hongkong.
- CHRISTEV, A.–KUPETS, O.–LEHMANN, H. [2003]: Trade Liberalization and Employment Effects in Ukraine. IZA, Bonn.
- COMMANDER, S.–CORICELLI, F. (szerk.) [1995]: Unemployment, restructuring and the labor market in Eastern Europe and Russia. World Bank, Washington D. C.
- DAVIS, S. J.–HALTIWANGER, J. C. [1992]: Gross Job Creation, Gross Job Destruction and Employment Reallocation. Quarterly Journal of Economics, 107. évf. 3. sz. 819–863. o.
- DAVIS, S. J.–HALTIWANGER, J. [1999]: Gross job flows. Megjelent: *Ashenfelter O.–Card, D.* (szerk.): Handbook of Labor Economics. Vol. 3. North Holland, Amszterdam.
- DAVIS, S. J.–HALTIWANGER, J. [2001]: Sectoral Job Creation and Destruction Responses to Oil Price Changes. Journal of Monetary Economics, 48. évf. 3. sz. 465–512. o.
- DAVIS, S. J.–HALTIWANGER, J.–SCHUCH, S. [1996]: Job creation and destruction. MIT Press, Cambridge, MA.
- ESTRIN, S.–J. SVEJNAR [1998]: The Effect of Output, Ownership, and Legal Form on Employment and Wages in Central European Firms. Megjelent: *Commander, S.* (szerk.): Enterprise Restructuring and Unemployment in Models of Transition, The World Bank–EDI, 31–56. o.
- FAGGIO, G.–KONINGS, J. [1999]: Gross Job Flows and Firm Growth in Transition Countries: Evidence Using Firm Level Data on Five Countries. CEPR Discussion Paper, 2261. sz.
- FOSTER, L.–HALTIWANGER, J.–KRIZAN, C. J. [1998]: Aggregate productivity growth: lessons from microeconomic evidence. Working Paper, NBER, 6803.
- GALASI PÉTER–NAGY GYULA [1999]: Outflows from Insured Unemployment in Hungary, 1992–1996. BWP, 1999/3.
- GRILICHES, Z.–REGEV, H. [1995]: Firm productivity in Israeli industry: 1979–1988. Journal of Econometrics, 5. évf. 1. sz. 175–203. o.

- HALPERN, LÁSZLÓ-KÖRÖSI, GÁBOR [1998]: Labour Market Characteristics and Profitability. *Econometric Analysis of Hungarian Exporting Firms, 1986–95*. *Economics of Transition*, 6. évf. 1. sz. 145–162. o.
- HALTIWANGER, J.–LEHMANN, H.–TERRELL, K. [2003]: Job Creation and Job Destruction in Transition Countries: Introduction to a Symposium. *Economics of Transition*, 11. évf. 2. sz. 1–15. o.
- HALTIWANGER, J.–VODOPIVEC, M. [2002]: Gross Worker and Job Flows in a Transition Economy: An Analysis of Estonia. *Labour Economics*, 9. évf. 5. sz. 601–630. o.
- JURAJDA, S.–TERRELL, K. [2002]: What Drives the Speed of Job Reallocation during Episodes of Massive Adjustment. *CERGE-EI WP 170*.
- JURAJDA, S.–K. TERRELL [2003]: Job Growth in Early Transition: Comparing Two Paths. *Economics of Transition*, 11. évf. 2. sz. 291–320. o.
- KONINGS, J. [2003]: Restructuring of firms in Central and Eastern Europe. Megjelent: *Tumpel-Gugerell, G.–Mooslechner, P.* (szerk.): *Economic convergence and divergence in Europe*, Edward Elgar, Cheltenham, Egyesült Királyság.
- KONINGS, J.–LEHMANN, J. H.–SCHAFFER, M. E. [1996]: Job creation and job destruction in a transition economy: ownership, firm size and gross job flows in Polish manufacturing 1988–91. *Labour Economics*, 3. évf. 3. sz. 299–317. o.
- KÖLLŐ JÁNOS [2001]: Meddig tart a rendszerváltás? *BWP 2001/11*.
- KÖLLŐ JÁNOS–NAGY GYULA [1996]: Earnings Gains and Losses from Insured Unemployment in Hungary. *Labour Economics*, 3. évf. 3. sz. 279–298. o.
- KÖRÖSI GÁBOR [2003]: Job Creation and Destruction in Hungary. *CEU WP, 2003/1. 22 o.*
- KÖRÖSI GÁBOR [2005]: A versenyszféra munkapiacának működése. *KTI Könyvek, MTA KTI, Budapest, 128 o.*
- KÖRÖSI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS–SURÁNYI ÉVA [2002]: Munkaerő-kereslet. Megjelent: *Fazekas Károly* (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök 2002*. MTA KTK–OFK, Budapest, 135–175. o.
- LEONARD, J. S.–ZAX, J. S. [1995]: The stability of jobs in public sector. Working Paper University of Colorado, Boulder, CO.
- MICKLEWRIGHT, J.–NAGY GYULA [1996]: Labour Market Policy and the unemployed in Hungary. *European Economic Review*, 40. évf. 3–5. sz. 299–317. o.
- MICKLEWRIGHT, J.–NAGY GYULA [1998]: The Implications of Exhausting Unemployment Insurance Entitlement in Hungary. *BWP 1998/2*.
- MICKLEWRIGHT, J.–NAGY GYULA [1999]: The Informational Value of Job Search Data and the Dynamics of Search Behaviour: Evidence from Hungary. *BWP 1999/1*.
- NOCKE, V. R. [1994]: Gross job creation and gross job destruction: empirical study with French data. University of Bonn, Bonn.
- OLLEY, G. S.–PAKES, A. [1996]: The dynamics of productivity in the telecommunications equipment industry. *Econometrica*, 64. évf. 6. sz. 1263–1297 o.
- SORM, V.–TERRELL, K. [2000]: Sectoral Restructuring and Labor Mobility: A Comparative Look at the Czech Republic. *Journal of Comparative Economics*, 28. évf. 3. sz. 431–455. o.
- VOSZKA ÉVA [1997]: A dinoszauruszok esélyei. *Közgazdasági Szemle*, 1. sz. 31–41. o.

Függelék

Az adatházis jellemzői

A szűkített mutatók számítása a kettős könyvelést végző és 1992–2002 között a bértarifafelvételben szereplő vállalatok bértarifa- és mérlegadatain alapul.

A bértarifafelvételnek a mintaidőszak elején elvben minden, legalább 20 főt foglalkoztató, később legalább 5 főt foglalkoztató vállalatot tartalmaznia kellene, azonban különböző okokból – leginkább persze az adatszolgáltatás elmulasztása miatt, de részben a mintavétel sajátosságaiból adódóan is – e vállalatoknak csak egy részét tartalmazza. A valóban nagy vállalatok közül viszonylag kevés hiányzik, de a vállalatméret csökkenésével egyre csökken a mintában szereplés valószínűsége. A *F1. táblázat* néhány lényeges szempont alapján összefoglalja a minta reprezentativitását.

Fl. táblázat
A vállalati minta reprezentativitása

Év	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
<i>Feldolgozóipar</i>											
Kettős könyvelésű vállalatok száma	11 146	13 234	13 953	15 089	16 936	18 927	20 153	20 991	21 957	24 560	26 353
Ebből a mintában szerepel	1734	2457	2950	3224	3611	3961	4769	4790	5092	5007	6234
Részarány (százalék)	15,6	18,6	21,1	21,4	21,3	20,9	23,7	22,8	23,2	20,4	23,7
Nettó árbevétel, százalékos részarány	70,9	78,5	85,4	86,9	90,3	87,6	91,0	91,6	86,9	82,9	90,6
Hozzáadott érték, százalékos részarány	75,1	82,7	88,7	90,5	93,7	89,4	92,9	93,2	90,1	87,2	90,3
Export, százalékos részarány	73,5	84,3	89,6	91,9	97,8	93,7	96,2	97,2	89,2	82,4	96,1
Foglalkoztatás, százalékos részarány	69,3	76,9	81,9	82,8	84,2	80,4	85,4	85,1	81,7	79,3	84,0
<i>Más ágazatok</i>											
Kettős könyvelésű vállalatok száma	45 581	58 266	65 839	75 134	88 707	101 496	110 682	118 341	129 014	159 250	178 221
Ebből a mintában szerepel	3090	5212	5904	6452	7305	8125	10461	9904	11030	11114	15946
Részarány (százalék)	6,8	8,9	9,0	8,6	8,2	8,0	9,5	8,4	8,5	7,0	8,9
Nettó árbevétel, százalékos részarány	53,4	61,4	60,8	59,8	63,2	62,6	69,0	68,1	66,1	64,0	65,7
Hozzáadott érték, százalékos részarány	62,1	74,1	75,2	76,8	81,3	79,1	83,3	81,8	82,0	77,5	79,9
Export, százalékos részarány	47,5	53,4	54,0	50,0	57,2	66,7	76,2	78,0	77,0	73,6	74,3
Foglalkoztatás, százalékos részarány	65,5	69,0	75,5	72,1	72,2	67,6	70,2	67,7	65,0	60,6	60,1
<i>Teljes minta</i>											
Kettős könyvelésű vállalatok száma	56 727	71 500	79 792	90 223	105 643	120 423	130 835	139 332	150 971	183 810	204 574
Ebből a mintában szerepel	4824	7669	8854	9676	10 916	12 086	15 230	14 694	16 122	16 121	22 180
Részarány (százalék)	8,5	10,7	11,1	10,7	10,3	10,0	11,6	10,5	10,7	8,8	10,8
Nettó árbevétel, százalékos részarány	58,9	66,7	68,4	68,9	72,1	71,4	76,6	76,3	73,6	70,9	74,4
Hozzáadott érték, százalékos részarány	67,0	77,4	80,5	82,5	86,5	83,6	87,4	86,5	85,4	81,2	83,9
Export, százalékos részarány	62,0	71,1	76,3	77,4	85,1	86,9	91,5	93,4	86,7	80,7	92,1
Foglalkoztatás, százalékos részarány	66,9	71,8	77,8	76,0	76,6	72,4	76,0	74,2	71,3	67,5	68,4

Adatbázisunkban csak a kettős könyvvitelre kötelezett vállalatok szerepelnek, mivel az egyszerűsített adóbevallásban szereplő információ nem elégséges az általunk végzett elemzésekhez. Ez sajnos nem túl jelentős korlát, mivel a családi és egyéb mikroállalkozások a létszámhatár és a mintavételi szabályok következtében jórészt a bértarifa-felvételből is hiányoznak. Így a valódi kisvállalatok szinte teljes köre automatikusan kimarad vizsgálatunkból. Adatbázisunk évente a kettős könyvvitelre kötelezett vállalatok durván 10 százalékát tartalmazza, az iparvállalatoknak mintegy 20 százalékát. A reprezentáció erősen függ az ágazat jellegétől: míg a kereskedőcégeknek csak 5-7 százaléka szerepel adatbázisunkban, a bányászatban és energiaszektorban részarányuk 50 százalék felett van. Ugyanakkor, mivel a nagyvállalatok többsége szerepel, a foglalkoztatás szerinti reprezentáció sokkal magasabb: még a kereskedelemben is minden évre legalább 35 százalékos, más ágazatokra 50 és 90 százalék között mozog. Így vizsgálatunk lefedi a magyar gazdaság jelentős részét. A minta szisztematikus torzítottsága mégis lényegi korlátja elemzésünk érvényességének: különböző vizsgálatok alapján elég egyértelmű, hogy a mikroállalatok munkapiaci viselkedése eltér a nagyobbakétól. Hiányzó értékek és adathibák következtében az egyes becslések esetében a megfigyelések egy részét el kellett ugyan hagynunk, de a megmaradt megfigyelések még mindig átfogták a gazdaság nagyon jelentős részét.

A vállalatokat mindaddig ugyanaz a kód azonosítja, amíg egyáltalán módunk volt nyomon követni annak történetét, és nem következett be nagyon lényeges változás a vállalatban. A kilencvenes évek első fele a magyar vállalatok életének közismerten hektikus periódusa. Nagyon sok vállalat eltűnt: felszámolták, szétdarabolódott, más cégbe olvadt, vagy üzemegységek és más szatelitek leválásával olyan mértékben átalakult, hogy az eredeti hasonló nevű vállalattal kevés közös volt benne. Gyakran azonban „csak” annyi történt, hogy a vállalatot társasággá szervezték, privatizálták, mindennek következtében új nevet és törzsszámot kapott. Az ilyen, lényegileg meg nem változó vállalatokat akkor is a korábbival azonosként próbáltuk kezelni, ha a vállalat hivatalos azonosítója (törzsszáma) megváltozott.

Természetesen nincs tökéletes megoldás, de erre azért is szükségünk volt, mert a dinamikus elemzés során a vállalat múltjának ismerete nélkül nem vizsgálható a vállalat mai viselkedése sem, és a sok formai átalakulás miatt nagyon kevés érdemben hasznosítható információ maradt volna az 1995 előtti időszakban. (Persze az általunk így formai kérdésnek tekintett privatizáció is hozhatott nagyon lényeges változásokat, ezt a tulajdonforma hatásának vizsgálatával azonosítjuk.) Újnak kell tekintenünk azokat a cégeket, amelyek az előző évben még egyszerűsített adóbevallást nyújtottak be, és ezért nem szerepeltek a társaságiadó-adatbázisban. Számos általunk újnak tekintett vállalat korábbi állami vállalat roncsa – például a *Voszka* [1997] tanulmányban szereplő, a 49 korábbi jól ismert szocialista nagyvállalatból alakult 690 cég többsége – nagy valószínűséggel szerepel az adatbázisunkban, de ezek szinte mindegyikét újnak tekintettük valamikor, noha valójában egy korábban is létezett vállalatból alakult. Mindezen okok miatt a vállalatok keletkezése és eltűnése csak pontatlanul azonosítható adatbázisunkban. Nagyon gyakran a mintánkból látszólag kikerülő – és így „felszámolt” – munkahelyek új azonosítóval továbbélnek adatbázisunkban, de erről mi érdemi információ hiányában azt gondolnánk, hogy ott új munkahelyek keletkeztek. Ezért kellett szűkített mutatókat is használni.